

Pule'anga 'o Tonga
Tonga Airports Limited

Tohi Ma'u'anga Fakamatala ma'ae Poloseki:
**Fakapa'anga 'e he Pangike 'a Mamani -
Tonga Aviation Investment Project
(TAIP)**

Grant No: H743-TO

1. Ko e Tonga Aviation Investment Project (TAIP)

Ko e Tonga Aviation Investment Project (TAIP) 'oku fakapa'anga ia 'e he Pangike 'a Mamani (World Bank) makatu'unga 'i ha kole tokoni fakapa'anga na'e fakahoko 'e he Pule'anga Tonga. Ko e fakahoko fatongia 'a e Poloseki ko eni 'oku kau ai 'a e ngaahi ngāue lalahi ki hono fakalelei 'i 'o e Mala'e Vakapuna Fua'amotu 'i Tongatapu pea mo e Mala'e Vakapuna Lupepau'u 'i Vava'u. Ko e TAIP 'oku fakahoko ngāue 'i he malumalu 'o e Tonga Airports Limited (TAL) pea ko e kupu foki ia 'o e polokalama lahi ko e Pacific Aviation Investment Program (PAIP) 'a ia ko e ngaahi ngaue tatau pe 'oku fakahoko 'i Tuvalu, Kiribati, Samoa pea 'i he kaha'u 'e kau mai ki ai mo ha ngaahi Fonua kehe pe 'i he Pasifiki.

2. Ko e ha 'a e makatu'unga 'o e ngaue fakalelei 'e fakahoko ki he mala'e vakapuna?

Ko e palani ngaue ko eni 'oku kau ai 'a hono to e fakalelei' ke to e malohi mo fefeka ange 'a e to'anga vaka 'o tatau pe 'i he Mala'e Vakapuna Fua'amotu pea mo e Mala'e Vakapuna Lupepau'u; pehe foki ki hono fakalelei' mo fakalahi 'a e ngaahi fale teminolo, ngaahi me'a ngaue tokoni ki he fai-folau, ngaahi maama fakahinohino ki he mala'e vakapuna, ngaahi maama ki he to'anga vakapuna, ngaahi naunau ki he tamate afi mo e fakahaofi mo'ui, ngaahi naunau malu'i pea mo ha ngaahi naunau felave'i kehe pe.

3. Ko e ha 'oku fu'u fiema'u ai 'a e Poloseki ko eni?

'Oku fu'u mahu'inga 'aupito 'a e fefolau'aki 'i he 'ea ki he 'a'ahi ki he kainga mo e ngaahi kaungame'a, ko e hu mai mo e hu atu 'o e ngaahi koloa pea pehee foki ki he fakalalaka faka-takimamata. Ko e ngaahi naunau kotoa ki he mala'e vakapuna 'oku pule'i ma'olunga ia 'e he ngaahi lao mo e ngaahi fiema'u fakavaha'a pule'anga, pea ko e tu'unga lolotonga 'oku 'i ai 'etau ngaahi mala'e vakapuna 'oku kei ma'ulalo 'aupito 'o fakafehoanaki ki he ngaahi fiema'u fakavaha'a pule'anga ki he ngaahi mala'e vakapuna. Ko e ngaahi ngaue ko eni kuo pau ke fakakakato 'a e fiema'u 'a e ICAO ki he malu mo e hao pea mo e ngaahi founa ngaue 'oku fiema'u (SARP), pea pehe foki ki he tu'unga malu mo e hao 'oku fiema'u mei he kautaha ki he fefolau'aki vakapuna ke fakapapau'i 'a hono fakaa'u 'o Tonga ki he ngaahi maketi fakavaha'a pule'anga pea mo kei pukepuke mo tu'uaki ai pe 'a e takimamata. 'E to e malava foki heni ke fakatolonga mo fakaloloa 'a e 'aonga mo e mahu'inga 'o e ngaahi koloa kotoa pe 'o e mala'e vakapuna pehee ki hono fakasi'isi'i 'o e ngaue'aki 'o e ivi faka'uhila 'o kaunga lelei ai pe ki he 'isiuu felave'i mo e fefolau'aki vakapuna mo e felliuaki 'o e 'ea.

4. Ko e ha 'a e ngaahi lelei 'e ma'u mei he Poloseki ko eni?

'E tokoni'i 'e he TAIP 'a e ngaahi ngaue ki he to e lelei ange 'a e fefolau'aki vakapuna pea pehee foki ki he ngaahi fakahoko fatongia 'i he TAL. Ko e ngaahi lalahi ko eni ki hono fakalelei' 'o e mala'e vakapuna 'e tokoni lahi ia ke to e hiki'i hake 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a Tonga 'o fakatatau ki he

ngaahi fiema'u fakavaha'a pule'anga pea 'i he'ene pehee te ne tukuange 'a Tonga ni ki ha ngaahi faingamalie kehekehe 'o hange ko ha faingamalie ke ma'u ha vakapuna 'oku to e fakaeonoponi ange. 'E malava foki ke faka'ai'ai 'a e fakalalaka ki he ngaahi sekitoa kehe (hange ko e takimamata mo e hu atu 'o e ngaahi koloa) pehee foki ko e 'imisi 'o e Mala'e Vakapuna Fua'amotu ko ha hū'anga lelei ia 'o tu'apule'anga ki Tonga ni pea mo e Mala'e Vakapuna Lupepau'u ko ha hū'anga fakalotofonua pea mo fakavaha'a pule'anga foki. 'E tokoni'i 'e he Poloseki 'a e kakai 'o Tonga 'aki 'a hono fakapapau'i he 'ikai ke holoki 'a e ngaahi fepuna'aki fakavaha'a pule'anga kotoa pe koe'uhi ko e tonounou ke fakakakato 'a e ngaahi ngaue 'o fakatatau ki he ngaahi fiema'u 'a e ICAO. 'E to e lelei ange foki ki he kau fefolau'aki fakaetautaha 'aki 'a hono fakapapau'i 'oku hao mo malu ange 'a e fefolau'aki fakavaha'a pule'anga mo fakalotofonua pea to e lelei mo vave ange 'a e founa fakahoko ngaue 'i he ngaahi mala'e vakapuna. 'Oku to e tokoni foki ki he TAL 'aki 'a hono to e fakasi'isi'i ange 'a e ngaahi fakamole ki hono fakalelei 'o e ngaahi teminolo 'aki 'a hono ngaue'aki 'o e ngaahi founa vave ki he ma'u'anga ivi pea mo ha 'ataakai 'oku lelei ange.

5. Ko e ha 'a e ngaahi ngaue fakalahi 'oku fakahoko pea 'i fe?

'E fakahoko 'e he Poloseki ha ngaahi fakalahi/fakalelei ki he ngaahi ngaue 'i he ongo mala'e vakapuna:

Fakamatala	TBU	VAV
Naunau tokoni ki he fai-folau	X	
Me'angaue ki he fakamatala 'ea	X	X
Me'angaue ki hono siofi mo muimui'i 'o e ngaahi vakapuna (ADS-B)	X	X
Ngaue fakalelei ki he teminolo	X	X
Me'angaue ki hono sivi 'o e pasese/uta		X
Ngaahi maama 'i he to'anga vakapuna	X	X
'Aa Malu'i 'o e mala'e vakapuna	X	
Ngaahi naunau malu'i ma'ae kau 'ofisa Tamate Afi		X
Polokalama Satelaite ki he Fetu'utaki (VSAT)		X
Palani mo e Tatakai 'o e ngaahi ngaue ki he fefolau'aki vakapuna	X	X
Me'angaue ki he 'utu		X

6. 'E to e fiema'u 'e he Poloseki ha fakalahi ki he kekekele? 'IKAI

Ko e ngaahi ngaue kotoa pe 'e fakahoko 'e he Poloseki 'oku 'i loto pe ia 'i he kekekele 'o e mala'e vakapuna pea 'i he'ene pehee 'oku 'ikai ke to e fiema'u ha to e fakalahi ki he kekekele.

7. **Ko e ha 'a e ola 'o e ngaue 'a e Poloseki ki he kakai 'o Tonga?**

'I he lele loloa -

- Te ne 'omi ha ngaahi faingamalie ki ha ngaahi fakalalakalaka ma'ae pule'anga 'i he sekitoa ki he takimamata pea mo e sekitoa ki he ngoue;
- 'E to e lelei ange ai e tu'unga hao mo e malu 'i he fefononga'aki vakapuna pehee ki he vave mo e lelei ange 'a e fakahoko fatongia 'i he mala'e vakapuna.

Lolotonga e lele 'a e ngaue -

- 'E 'i ai 'a e ngaahi 'elia 'e ngaue'aki fakataimi 'e he kau ngaue ki he tauhi ai 'o e ngaahi koloa pe ko ha feitu'u ke tau ki ai 'a e ngaahi misini mamafa 'e fakahoko 'aki 'a e ngaue.
- Ko e ngaahi feitu'u ko eni 'e malava pe ke efua pea mo longoa'a foki.
- 'E fakatupu 'e he ngaue ko eni ha ngaahi kelekele maumau, makamaka pea mo ha ngaahi veve 'akau foki.
- 'E lahi 'aupito 'a e ngaahi me'alele 'e faka'aonga'i, ko ha ngaahi misini mamafa pehee ki hono ngaue'aki 'o e ngaahi hala 'i loto 'i he mala'e vakapuna. Ko e ngaahi ngaue ko eni 'e malava ke ne fakatupu ha ngaahi fakatu'utamaki kia kinautolu fefononga'aki lalo pea mo kinautolu 'i he ngaahi saliate misini.

'E fakahoko 'e he Poloseki hono lelei taha ke fakasi'isi'i 'a e tu'unga 'e a'u ki ai 'a e efu mo e longoa'a 'i ha fakatupu 'e he ngaue ko eni pehe foki ke faka'ehi'eihi mei hano uesia 'o e ngaahi 'api ako, ngaahi siasi pehe foki mo ha ngaahi feitu'u pelepelengesi pe 'i he tataki 'a e Palani ki he Tokangaekina 'o e 'Atakai. 'E ngaue'aki 'a e palani ki he tokangaekina 'o e hala pule'anga ke malu'i e fefononga'aki lalo mo e saliate misini. Ko e ngaahi veve kotoa pe 'e momosi 'o to e ngaue'aki fo'ou pe ko hano laku ki ha luu keli'anga maka pe kelekele.

8. **Ko hai 'e fakahoko ki ai ha ngaahi felau'aki/palopalema 'e malava ke hoko mei he Poloseki ko eni?**

Ka 'i ai ha ngaahi feta'emahino'aki pe felauaki makatu'unga 'i he ngaue ko eni ka fakahoko, ke kataki 'o fakatu'asila ia ki he Pule 'o e ongo Mala'e Vakapuna. Ko e fakaikiiki 'o e tu'asila ke fetu'utaki ki ai 'oku ha atu 'i lalo:

Mala'e Vakapuna Fua'amotu

Kinitoni Mafi

Pule Lahi 'o e ngaahi Mala'e Vakapuna

Tel: 35001

kmafi@tongaairports.com

Mala'e Vakapuna Lupepau'u

Seini Tokolahi

Pule Mala'e Vakapuna Vava'u

Tel : 7467135

stokolahi@tongaairports.com

9. **'E to e hokohoko atu nai 'a hono talanga'i 'o e Poloseki ko eni? 'IO**

'I he lolotonga 'a e fakahoko fatongia 'a e poloseki, 'e hokohoko atu pe 'a hono siofi mo sivosivi'i 'a e ngaahi ngaue fakalahi mo fakalelei ko eni pea 'e 'i ai foki mo e ngaahi faingamalie ki hano talanga'i 'a e ngaahi ngaue pea mo e kakai. 'Oku fakaafe'i atu ha taha pe 'oku 'i ai ha'ane fehu'i pe fakamatala ke fetu'utaki pe ki he tu'asila 'o e ongo 'ofisa ngaue 'a e TAL 'a ia 'oku ha atu 'i he tohi ma'u'anga fakamatala ni.

10. **'E malava nai ke tuku atu 'a e Palani Tokangaekina 'o e 'Atakai ki he kakai? 'IO**

Ko e Palani 'e tukuange atu ia 'e he Pangike 'a Mamani 'i he'enau uepisaiti pea mo e uepisaiti 'a e Tonga Airports Limited, pea 'e pulusi foki mo ha ngaahi tatau ke ma'u atu mei he 'ulu'i 'ofisi 'o e Tonga Airports Limited, 'ofisi 'i he Mala'e Vakapuna Fua'amotu mo Lupepau'u pea mo e Potungau 'Atakai. 'Oku 'i he Palani Tokangaekina 'o e 'Atakai foki mo e fakaikiiki 'o e palani ki hono siofia 'o e ngaahi ola kovi kotoa 'o e ngaahi ngaue fakalelei 'oku 'amanaki ke fakahoko. 'E fakapapau'i 'e he TAL 'e malava 'e he tokotaha kotoa pe 'oku 'i ai ha'ane fekau'aki mo e Poloseki ko eni ke 'i ai ha'anau ngaahi fale'i pe fokotu'utu'u lolotonga hono fakalelei pea ko e ngaahi fakamatala kotoa pe felave'i mo ha ngaahi felililiuaki 'e fakaa'u ia ki he kakai kotoa pe 'oku uesia mei he poloseki ko eni.

'E TALITALI LELEI HA TAHA PE KE FAKAHOKO MAI HA'O FAKAKAUKAU PE KO
HA FEHU'I FEKAU'AKI MO HA NGAahi ME'A FELAVE'I PE KI HE POLOSEKI 'I HA
FA'AHINGA TAIMI PE.

TU'ASILA KE FAKAHOKO KI AI 'A E FETU'UTAKI.

Mala'e Vakapuna Fua'amotu

Kinitoni Mafi

Pule Lahi 'o e Ngaahi Mala'e Vakapuna

Tel: 35415

kmafi@tongaairports.com

Mala'e Vakapuna Lupepau'u

Seini Tokolahi

Pule Mala'e Vakapuna, Vava'u

Tel: 7467135; 8667135

stokolahi@tongaairports.com